Ahi Evran Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Cilt 10, Sayı 3, Aralık 2009
Sayfa 161-165

Toplumsal Bir Olgu: Dil

Esma İNCE[1]

ÖZET

F.Brunot'nun "Düşünce ve Dil" (1922) adlı devrim yaratan başyapıtında savunduğu, dilin, o dili kullanan toplumun düşünce yapısından ayrı düşünülemeyeceği görüşü, günümüz yabancı dil öğretim yöntemi İletişimsel Yaklaşımın temel ilkesiyle buluşuyor. İletişimsel Yaklaşım, dil öğretiminde iletişimi esas alır. Eksiksiz bir yabancı dil iletişimi, o toplumun sosyokültürel öğelerinin iyi tanınmasını gerekli kılar. Bu çalışmada, Fransızcanın bazı dilbilgisi kurallarına ters düşen ama kabul görülmesiyle toplumun sosyokültürel özelliklerini yansıttığına inandığımız özel kullanılış biçimlerini örnekleyerek, bunların otantik belgeleri ders aracı olarak kullanan İletişimsel Yaklaşımla kazanılabileceğini kanıtlamaya çalıştık.

ANAHTAR KELİMELER: dil, düşünce, toplum, İletişimsel Yaklaşım

ABSTRACT

F. Brunot's revolutionary book "Thought and Language" (1922) establishes his main thesis according to which language cannot be conceived as being separate from its sociological context. This thesis also constitutes the fundamental principal of the contemporary Communicative Approach language teaching method. The Communicative Approach prioritizes communication as a teaching tool. It reckons that the ability to perfectly communicate a foreign language requires a thorough knowledge of the relevant society's socio-cultural components. In this paper, we have tried to prove that some special usages which, we believe, accurately reflect French society's socio-cultural aspects but which also go against French grammar rules can be appropriately learned through the authentic documents used by the Communicative Approach.

KEYWORDS: language, thought, society, Communicative Approach

[1] Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Bölümü , Fransız Dili Eğitimi, e-posta: esince@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Bu çalışmada, F. Brunot'nun 1922 yılında, dilin toplumbilimsel bir olgu olduğu görüşüyle; tohumları 1970'lerde atılmaya başlanan İletişimsel Dil Öğretim Yaklaşımının ders aracı olarak kullandığı otantik belgeler aracılığıyla, o toplumun sosyokültürel özelliklerini de kazandırma amacının buluştuğunu kanıtlamaya çalışacağız.

MATERYEL ve YÖNTEM

Brunot'nun ve İletişimsel Yaklaşımın, dilin bir tolpumsal olgu olduğu ortak görüşünü açıklayacak bazı Fransızca dil kurallarının özel kullanımları ve inceliklerinden örnekler sunacağız. Bu örnekleri İletişimsel Yaklaşım ve Brunot'nun eserinin ilkelerine göre inceleyeceğiz. Çalışmamızda ilk olarak Brunot'nun görüşüyle İletişimsel Yaklaşımın ortak noktasını belirleyeceğiz. Daha sonra, bu ortaklığı kanıtlamak üzere bazı Fransızca dil bilgisi kurallarının özel kullanımlarını sosyokültürel öğelerle açıklayacağız. Son olarak, İletişimsel Yaklaşımın başarıya ulaşmasında rol oynayan ilkeleri değerlendireceğiz.

TARTIŞMA

Günümüz yabancı dil öğretiminde en yaygın kullanılan yöntem İletişimsel Yaklaşımdır. Dilin 'Bir toplumsal etkileşim aracı' (Germain, 1993: 202) olduğunu benimseyen ve dil öğretimi sürecinde bu yöne ağırlık veren bu yaklaşımın uygulama öğelerinden tercihli olanı 'otantik belgeler'dir. Otantik belge, dil dersi için özel olarak değil de gerçek "bir dil iletişim işlevine yanıt vermek için tasarlanmış" (Galisson ve Coste, 1976: 59) belgedir: slogan, dergi, gazete, dilekçe, mektup, internet, e-posta yazışmaları, pankart, vs. gibi.

Bu belgeler, dil ve düşüncenin ayrılmazlığı görüşünün yerleşmeye başladığı yıllardan itibaren sıkça kullanılmış ve "sosyokültürel gerçekliklerin öğrenilmesine" (Tagliante, 1994: 38) yaramıştır. Galisson da bu görüşü destekleyerek "dil bu yöntemle tam bir toplumsal uygulamadır (*pratique sociale*)" der (s.14).

Brunot'nun "Dil, ait olduğu topluluğa bağlı olarak doğan, gelişen, değişime uğrayan, olgunlaşan, onun ortak düşünce yapısını yansıtan bir olgudur" satırlarını, dil inceleme yöntemini Fransız dili ve dilbilgisi üzerine uygulayarak devrim yarattığı "La pensée et la langue" adlı başyapıtının önsözünde okuyoruz. Dil bir göstergedir, onu, dile getirilecek düşünceler yönetir diyerek şu örneği veriyor Brunot:
"Fransızcada uyum yapan sözcükler arasında olan sıfat ve sıfat-fiillerin bazıları, niteledikleri addan sonra değil de ondan önce kullanılınca değişmezlik özelliği kazanır:" (s.XXI - s.XXII)

	ci-inclus les photos	*témoin vos lettres*
	sauf exception	*excepté les documents*
	vu la pétition denir.	
ama:	*les documents exceptés*	*votre demande ci-incluse* denmelidir.

Bu değişmezlik özelliği, bir sözdizimi (*syntaxe*) rastlantısı değil, sıfat veya sıfat-fiilin uyum yapması gereken öğelerin henüz belli olmamasından kaynaklanan bir tutumdur. Dilbilgisi kurallarına aykırı olduğu halde, bu kullanımların kabul görmüş olması ne anlama gelir?

Brunot bu uyum yapmama özel durumun "Fransızlara özgü bir karakter özelliğini" yansıttığını söylüyor (s.XX). Kast ettiği, Fransız ulusunun rasyonel (usa dayalı) düşünce yapısı olmalı diye düşünüyoruz. Korkut da, "Pour apprendre une langue étrangère (FLE)" ("Bir yabancı dili öğrenmek") adlı kitabında aynı görüşü destekleyecek biçimde: "Dil varlığını doğduğu topluma borçludur […] dolayısıyla toplumsal bir varlıktır" der (s.6). Brunot'nun savını, aşağıda vereceğimiz adıl, sıfat, tanımlık, edat, olumsuzluk, örtmece ifade, stratejik soru, eylem zaman ve kipleri, tek şahıslı eylem başlıkları altında açmaya çalışacağız.

Adıllar

- *On* belirsiz bir kişinin yerini tutan 3'üncü tekil şahıs bir adıldır. 'Sen', 'ben', 'bizler', 'insan', 'insanoğlu'nun yerini tutar.

On y va en bus *On te demande au téléphone* gibi.

Aynı *on*, kullanıcının niyetine göre küçümseme, yukarıdan bakma da ifade edebilir.
Örnek: Hasta koltuğuna uzanmış hastasına, dişçinin (başka şeylerle meşgul, hatta başka yöne bakarak): *Alors, on a grand ouvert la bouche?* (Ağzımızı iyice açtık mı?) demesi
On, sevgi, sempati de ifade edebilir. Annenin ağlayan çocuğuna hitaben:
Alors, on pleure pour si peu? (Bu kadarcık şey için ağlanır mı?) demesi
On, "işi yapan kişiyi belirtmek istemediğimiz zaman" (Kıran, 1994:89) onu dolaylı olarak anmaya yarar.

On entre sans dire bonjour? (Merhaba demek yok mu?)
On n'y peut rien! (Elden ne gelir ki! = Sadece ben değil, kimse birşey yapamaz.)
On peut reprendre du dessert? (Tatlıdan bir daha alsam?)

Korkut, şu veya bu nedenle dolaylı ve üstü kapalı konuşmanın doğabilecek tatsız tepkilerden koruduğunu (s.122) belirterek, bu formülü kullananların ihtiyatlılığına işaret ediyor.

- *Vous* yerine *il, elle*: Yakinen tanınmayan kişiyle gereksiz ve abes bulunabilecek bir samimiyetten kaçınmak üzere 'sen', 'siz' yerine 3'üncü tekil şahıs kullanılır. Satıcı-müşteri ilişkisi örneği:
La dame, qu'est-ce qu'elle désire avec ça?
(Hanımefendi bundan başka neyi arzu eder?)
Kat hizmetlisi-ziyaretçi örneği: *Ces messieurs, ils veulent bien me suivre?*
(Beyler beni izlerler mi?)

İşaret adılları

- *Ça,* nötr işaret adılı, '*cela*'nın kısatılmış biçimidir, bir eşyanın veya düşüncenin yerini tutar:

Demande-lui ça! (Git ona sor bunu!)
Tu me raconteras tout ça. (Anlat bana bütün bunları.)

Ça, kişiler için kullanılınca kötüleyici veya aksine sevecen bir hava yaratır (Mauger, 1968: 132).
Ça cause, ça cause, ça ne s'arrête pas. (Bir çene, bi çene, susmak bilmiyorlar.)
Ça ne fait jamais la queue. (Bazıları kuyruk yapmayı hiç bilmez.)
Les mamans, ça s'inquiète toujours… (Anneler hep kaygılanır…)

- *Celui-celle:* Fransız toplumunda, *celui-celle* (*-ci; -là*) 'in kişiler için kullanılması hoş karşılanmaz:
C'est celle-là? (Şuradaki mi?)
diye bir kişiden söz edilmesi, o kişinin adının anılmaya lâyık olmadığını imâ eder. Mauger, işaret adıllarının bu kötüleyici (*péjoratif*) özelliğinin yanında, tumturak (*emphatique*) da içeren özelliği olduğunu belirtiyor (s.131).
Ah celui-là, je le veux! (İşte bunu istiyorum!)
Celle-ci ou rien! (Ya bu, ya hiçbir şey!)
Regardez-moi ça! (Bir bakın şu (sevimli) şeye!)

Sıfatlar

İşaret sıfatları olan *ce, cet, cette, ces* çeşitli duyguları anlatmak üzere artı anlamlar yüklenebilir. Mauger bu duygusal çeşitliliği küçümseme, hayret, acıma, hayranlık olarak sınıflıyor (s.123):
Küçümseme: *Cette pimbêche!* (Şu kendini bilmeze bak!)
Hayret: *Regarde-moi cette idée!* (Amma da tuhaf düşünce!)
Acıma: *Ce pauvre petit.* (Zavallıcık.)
Hayranlık: *Ces regards!* (Şu bakışlara bak!)
Sözlü anlatımda, ısrar edici vurgu kazanan bu öğeler, işaret etme özelliklerinden başka, ifadeye zenginlik ve renk katıyor.

Tanımlıklar

Fransızcada cümle düzeni içinde yer alan cins isimlere tanımlıklar (*le, la, un, des*…) eşlik eder. Bir anlam oluşturmaya ve bilgi iletmeye yeterli iletişim durumlarında tanımlığın düştüğü görülür (Salins, 1996: 49).
Sortie (Çıkış) *Mairie* (Belediye) *Travaux* (Tamirat)
Entrée (Giriş) *Hôpital* (Hastane) *Guichet* (Gişe)
Amaç, iletinin yerine ulaştığı hallerde, olabilecek en kısa ifadenin daha çarpıcı, dikkat çekici ve vurgulayıcı (Kıran, 1994: 24) özelliğinden yararlanma isteğidir.

Edatlar

Fransızlar, "Tout ce qui n'est pas clair, n'est pas français." (Açık olmayan bir şey, Fransızca olamaz.) derler. Victor Hugo, "Concision dans le style, précision dans la pensée, décision dans la vie." ("Üslûpta özlülük, düşüncede kesinlik, yaşamda kararlılık") sözüyle ifadede açık olmaya ne denli değer verdiğini gösterir. Korkut'un, dili kullanış biçiminin düşünceyi açığa vuran özel bir işaret (s.7) olduğu görüşüne, 'içinde' kavramını karşılayan iki Fransızca edatı örnek vereceğiz: *en* ve *dans.*
En, genel yer adlarının önünde, *dans* sınırları kesin olarak çizilmiş yer adlarıyla kullanılır.

En ville (Kentte) *Dans un ville moderne* (Modern bir şehirde)
En classe (Sınıfta) *Dans la classe des garçons* (Erkekler sınıfında)

Olumsuzluk ve örtmece ifade

Fransızcayı yabancı dil olarak öğrenenler, sıkça kullanılan görüş, yorum, duygu dile getiren olumsuz biçemli sözlerin asıl anlamlarını algılamada zorlanırlar.
Fais pas chaud! (Hava buz gibi!) *Il n'est pas bête*! (Cin gibi!)
Pas très frais! (Bayat mı ne?) *Cela ne coûte rien.* (Denemesi bedava)
C'est pas génial. (Bir şeye benzemiyor.) *Notre amitié ne date pas d'hier.* (Dostluğumuz eskiye dayanıyor)
Bu örtmeceli ifadelerin Fransız kültürüne özgü "tercihli iletişimsel normların bir özelliği olduğunu" söyler Salins (s.73). Azımsama ve kaçınma yoluna başvurma, görünüşü kurtarırken karşıdakini de incitmemiş olur.
Korkut'un dolaylı konuşmanın bizi açık açık söyleyemediğimiz şeylerin sorumluluğunu almaktan koruduğu (s.122) görüşüne iki örnek:

Vous n'êtes pas sans savoir que… (Bilmiyor olamazsınız = Biliyorsunuz)
Je ne vais pas vous contredire. (Aksini iddia edecek değilim = Aynen katılıyorum)

Fransızların nitelikleri örtmeceli ifade etmedeki "kültürel eğilimleri" (Salins, 1996: 115) yabancıları şaşkınlığa sürükler. Para konularını konuşmaya çekinirken "C'est cher!" (Pahalıymış!) yerine:
Ce n'est pas donné. On n'en fait pas cadeau. Ça coûte les yeux de la tête. C'est hors de prix.
deme yoluna giderler. Sıkı pazarlığa oturanlaraysa:

Ah! Je ne savais pas que vous étiez si fort en affaires..!
(Ticarete bu kadar yatkın olduğunuzu bilmiyordum.)

dediklerini duymuşuzdur.

Stratejik soru

Bilgi edinmek; bir bilginin doğruluğunu kontrol etmek; bir açıklama, bir hizmet istemek için kullanılan soru yöneltme yoluna, özel bir niyet, bir art düşünceyle de başvurulur. Salins buna 'sorunun stratejik rolü' diyor (s.84). Bu rol:
a) Karşı tarafın alınganlığını kollamaya: *On peut partir?* (Kalksak mı? = Gidiyoruz.)
Tu ne t'achètes rien? (Kendine bir şeyler alsana = Kötü giyiniyorsun)
b) Bir konuyu maskelemeye:
Les gens ne sont-ils pas indifférents les uns aux autres? (İnsanlar ne kadar bencil!)
c) Bir sitemin etkisini azaltmaya yarar: *Tu ne regrettes rien?* (Pişman olman gerekir!)
Buradan çıkardığımız sonuç, Fransızcanın toplum-içi ilişkilerde ölçülü olmaya, muhatabı incitmemeye özen gösterici yönelik dilsel olanaklar sunduğudur.

Eylem zaman ve kipleri

Imparfait (bitmemiş geçmiş zaman hikâyesi) adından da anlaşıldığı gibi, bir geçmiş zamandır. Şimdiki zamanla ilintili kullanılması, ifadeyi hafifletme, yumuşatma; bir toplumsal olayda, karşı tarafı nazikçe kollama amacı güder. Resmî işlem ve alışveriş ortamlarında sıkça rastlanılır. (Salins, 1996: 178). *-Que vouliez-vous?*
-Je désirais…

Şart kipi (le mode conditionnel)

Voudriez-vous me tenir au courant? Rica cümlesinde olduğu gibi, şart kipi 'nezâket tonu' katmaya yarar (Kıran, 1994: 140). Bu kipin üzüntü dile getirme amaçlı kullanımı:

J'aimerais changer de sujet. (Konuyu değiştirsek.)
Je préférerais ne pas en parler. (Bunu konuşmasak.)

Yine Salins'e göre, sitem de ifade eden bu kip "Fransız kültürüne özgü bir töre davranışının kanıtıdır" (s.185-186). Muhataba saygı gösterilip kıymet verildiğini imâ eder:

Tu aurais dû mieux prendre soin de tes enfants.
(Çocuklarınla daha çok ilgilenseydin iyi olurdu.)

Tek şahıslı eylem (mode impersonnel)

Sadece 3'üncü tekil şahıs nötr özne ile kullanılan eylemlerdir. Eylemin başında temsili olarak bulunan bu sözde özne kimsenin, hiçbir şeyin yerini tutmaz. Salins'e göre, konuşana 'kalkan koruması' sağlar (s.197). Bunu, *il* adılının mesafeli duruşu sağlar:
Il manque des choses à ce travail. (Bu çalışmanın çok eksiği var. = Baştan yapılmalı.)
Konuşanın çeşitli duygu ve niyetlerindeki en ince farkları, gerektiğinde kendisini olaya bağlamadan dile getirmesine yarar:

Il paraît que vous m'en voulez. (Bana içerliyormuşsunuz.)
Il est peu probable que nous assistions à l'invitation.
(Davete gelme ihtimalimiz yok denecek kadar az. = Gelmeyeceğiz.)

BULGU ve SONUÇ

F. Brunot'nun 1922 yılında, bir dili, o dili konuşan topluluğun düşünce ve toplum yapılarından ayrı tutmayan görüşü, tohumları 1970'lerde atılmış günümüz yaygın dil öğretim yöntemi İletişimsel Yaklaşımın özünü oluşturur.
Bu temel bulguya varmak için bazı Fransızca dilbilgisi kurallarının nüanslı özel kullanımlarını örneklerle açıkladık. Bu temel bulguyla şu sonuçlara vardık:
1- Dil öğretim ders kitapları, kültür öğelerine git gide daha çok yer veriyor. Çünkü kusursuz bir yabancı dil iletişimi, o toplumun sosyokültürel özelliklerinin iyi bilinmesini gerekli kılıyor.
2- İletişimsel Yöntemin ayrıcalıklı ders malzemesi olan 'otantik belgeler', öğreneni bu özelliklere doğrudan götüren araçlardır.
3- Yabancı dil öğrenme sürecinde sosyokültürel gerçeklerin bilinmesi, yabancı ile yerel insan arasında doğabilecek 'kültür şoklarını' engellemede etkili olur.

KAYNAKLAR

Brunot, F. (1922). La pensée et la langue. Paris: Masson et Cie.
Galisson, R. ve Coste, D. (1976). Dictionnaire de didactique des langues. Paris: Hachette.
Germain, C. (1993). Évolution de l'enseignement des langues: 5000 ans d'histoire. Paris: CLE International.
Kıran, Z. (1994). Fransızca dilbilgisi ve çeviri kılavuzu. Ankara: Onur Yayınları.
Korkut, E. (2004). Pour apprendre une langue étrangère (FLE). Ankara: Pegem Yayıncılık.
Mauger, G. (1968). Grammaire pratique du français d'aujourd'hui. Paris: Librairie Hachette.
Salins de, G.-D. (1996). Grammaire pour l'enseignement / apprentissage de FLE. Paris: Didier-Hatier. Collection: Didactique du français.
Tagliante, C. (1994). La classe de langue. Paris: CLE International. Collection: Techniques de classe.